

Επειδή τις μέρες αυτές δίνεται η εντύπωση ότι η Ιστορία δεν μας δίδαξε σπουδαία πράγματα (πώς αλλιώς να εξηγήσεις την «στασιασιολαγνεία» των δημοσιολόγων μας), είπα κι εγώ να αλλάξω αντικείμενο,

και να αναφερθώ στην ιστορία ενός προβληματισμού ευρύτερης σημασίας στον οποίον επίσης δεν διακρινόμαστε για σπουδαία επιτεύγματα. Εννοώ τον περιβαλλοντικό προβληματισμό, στον οποίο περιλαμβάνεται και η νεοελληνική σκουπιδοφιλία, η ένταση (αντί για μείωση) εκπομπών ρύπων στον αέρα και στους ασωπούς μας, το ασίγαστο μίσος κατά της αιολικής ενέργειας κλπ.

Ας ρωτήσουμε λοιπόν και τους αρχαίους Έλληνες τί σκέφτονταν για το Περιβάλλον. Βεβαίως εκείνοι δεν είχαν βρεθεί μπροστά σε τέτοιας εκτάσεως αδιέξοδα όπως εμείς σήμερα. Άρα, κακώς τους ζητάμε να αποφανθούν. Παρά ταύτα, για δύο λόγους ελπίζουμε ότι κάτι θα κερδίσουμε αναστρεφόμενοι και πάλι τους αρχαίους: Πρώτον διότι ενδέχεται να έχουν απαντήσει σε ευρύτερα ερωτήματα, τα οποία υπόκεινται και του σημερινού περιβαλλοντικού προβληματισμού (όπως λ.χ. «ποιά είναι η στάση-μου απέναντι στη Φύση»). Και δεύτερον, διότι καθόλου δεν αποκλείεται να είχαν προκύψει και κατά την Αρχαιότητα μερικά, τοπικά έστω, περιβαλλοντικά ζητήματα.

Έτσι, για σήμερα, ας περιορισθούμε στη διερεύνηση των πλατωνικών διαλόγων μόνον, γύρω απ' το θέμα μας. (Αυτή η μικρή αναδίφηση είναι μέρος μιας διάλεξης

στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας, Γουλιανδρή, στις 13 Ιανουαρίου).

Λοιπόν, στον «Γοργία» πρώτα βρίσκουμε μια (γενική μὲν, σχετικότερη δὲ) φιλοσοφική θέση: «Καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους ἡ κοινὴ συνέχει» (508 A). Ετούτη λοιπὸν ἡ κοινὴ (ἡ συμμετοχικότητα) προσφέρει στὸν Κόσμο «συνοχὴν»- σε ἀψυχα καὶ σε ἐμψυχα. Κι εἶναι ετούτο τὸ δίδαγμα θεμελιώδες γιὰ τὴ στάση τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στὸ μείζον Περιβάλλον του. Ὁ Σωκράτης μάλιστα εἶχε δώσει καὶ μιαν ἄλλη περιγραφή αὐτῆς τῆς συνεκτικότητας: Εἶχε χρησιμοποιήσει τὸν ὅρο «τάξις» ἐν ἀναφορᾷ πρὸς μικρότερα ἀρμοσμένα σύνολα μερῶν (Γοργίας, 503 E) τῶν ἀνθρωπίνων τεχνῶν. Παρ' ὅλον δὲ που δὲν μας εἶπε με ποιὸς μηχανισμὸς ἐπιτυγχάνομε αὐτὴν τὴν συν-ἀρμόνηση, υπαινισσόταν συνεχῶς ὅτι ἀπαιτοῦνται πρὸς τοῦτο δυνάμεις Κουλτούρας- δὲν πρόκειται δηλαδὴ γιὰ μιαν αὐτόματη δῆθεν τελεολογία.

Στον «Τίμαιο» τὴν ᾧ, ὁ Σωκράτης ἀντιμετωπίζει τὸ ἄλλο θεμελιώδες ζήτημα: τὴν σχέση-μας μετὰ τὰ ζῷα- ζήτημα περιβαλλοντικὸ καὶ υπαρξιακὸ. Γιὰ νὰ καταλήξει ὅτι δὲν ὑπάρχει φυσικὴ διαφορὰ μετὰξὺ ἀνθρώπων καὶ ζῴων. Καὶ ναὶ μὲν ἡ ἀποψη αὕτη θὰ στηρίζεται στὴν θεωρία τῆς μετενσάρκωσης- τὸ πρακτικὸ συμπέρασμα ὅμως ἐνδιαφέρει ἐν προκειμένῳ: «Τὰ ζῷα εἰς ἀλλήλα μεταβάλλονται, νοῦ καὶ ἀνοίας ἀποβολῆς καὶ κτήσεως» (Τίμαιος, 92 B). Ἐτσι λ.χ. «τὸ τῶν ὀρνέων φύλον μετερρυθμίζετο ἐκ τῶν ἀκάων (κούφων δὲ) ἈΝΔΡΩΝ» (Τίμαιος, 91 Δ). Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίστροφον εἶναι δυνατόν: «... ὥς ἐκασταὶ αἱ ψυχαὶ ἡρῶντο τοὺς βίους, κατὰ συνήθειαν γάρ τοῦ προτέρου βίου. Ἰδεῖν δὲ καὶ κύκνον μεταβάλλοντα εἰς ἀνθρωπίνου βίου αἵρεσιν» (Πολιτεία, 620 α). Καὶ ἄλλωστε «δύο εἶναι ζῴων γένη, τὸ μὲν ἀνθρώπινον, ἕτερον δὲ τῶν ἄλλων συμπάντων θηρέων ἓν» (Πολιτικός, 263 c).

Τὴν ᾧ, μάλιστα, αὕτη ἡ περιρρέουσα ἀδελφότητα τῶν ἐμβίων ὄντων θὰ ἐπεκταθεῖ καὶ πρὸς τὰ φυτὰ. Ἀκούστε τὸν Πλάτωνα στὸν «Τίμαιο»: «(θεοὶ) τῆς γὰρ ἀνθρωπίνης συγγενῆ φύσεως φύσιν ἄλλαις ιδέαις καὶ αἰσθήσεσι κεραννύντες, ὡς ἕτερον ζῷον εἶναι, φυτεύουσιν (δένδρα καὶ φυτὰ καὶ σπέρματα)» (Τίμαιος, 77A). Τὰ φυτὰ εἶναι ἐν ἄλλῳ εἶδος ζῴων, τὸ ὁποῖο περιέχει μιαν οὐσίαν συγγενῆ μετὰ τὴν ἀνθρώπιναν φύσιν! Προσέξτε δὲ ὅτι γίνεται χρῆσις τοῦ ὀρου «αἰσθήσεις»- καὶ τοῦτο

δέν είναι μακριά απ' την σημερινή αναγνώριση υποτυπωδώς πέντε αισθήσεων σε ορισμένα είδη φυτών. Μια τέτοια έμμονη αντίληψη αδελφότητας των εμβίων (όλων!) θα μπορούσε και σήμερα να είναι ίαμα χρήσιμο κατά της αρχοντοχωριάτικης αλαζονείας του γένους μας... Αυτή η αντίληψη υπηρετεί την Αρχή της «συνοχής» του Κόσμου, όπως την συναντήσαμε στην παρ. 2. Και δημιουργεί και μια παρόρμηση συναισθηματική (ναι, μήν τη φοβόσαστε την αναγνώριση όλων των ανθρωπίνων δυνάμεων) να νοιώθουμε προς τα ζώα και τα φυτά όπως ένοιωθαν οι πανέλληνες στην δελφική Αμφικτυονία «το συγγενές φυλάττοντες». Όλοι καβάλα σ' ένα γαρμπιλάκι του σύμπαντος είμαστε. Είναι δε κι αυτή αίσθηση της κοσμικής κλίμακας ωφέλιμη αν θυμηθούμε και τον Ηράκλειτο (απόσπ. Δ.Κ. 89) «τοῖς ἐγρηγόρσιν, ἓνα καὶ ΚΟΙΝΟΝ κόσμον εἶναι· τῶν δὲ κοιμωμένων ἕκαστον εἰς ἴδιον ἀποστρέφεσθαι». Αυτό το τελευταίο αφορά την idiot συμπεριφορά κάμποσων κοιμισμένων...

.Τέλος, ας έρθουμε στις γνωστές ανησυχίες του Πλάτωνος για την αποψίλωση της Αττικής και τις διαβρωτικές του εδάφους συνέπειές της. Πρώτα λοιπόν αναπολεί ο Πλάτων τους παλιούς καλούς καιρούς: «Τότε δε ακέραιος ούσα (η γή) τά τε όρη γηλόφους υψηλούς είχε, και πολλήν εν τοῖς όρεσιν ύλην είχεν» (Κριτίας, 11C). Υστερα απ' την πολλή υλοτόμηση άρχισαν τα νερά να φεύγουν προς τη θάλασσα λόγω της διάβρωσης των εδαφών: «(τότε) το κατ' ενιαυτόν ύδωρ εκαρπούτο εκ Διός- ούχ ως νύν ρέον απο ψιλής της γής εις θάλατταν, αλλα πολλήν έχουσα και εις αυτήν καταδεχομένη». Περιγράφει μάλιστα και το φαινόμενο της αποταμίευσης των υδάτων μέσα στα υπόγεια έγκοιλα («διαταμιευομένη το καταποθέν εκ των υψηλών ύδωρ εις τα κοίλα αφείσα» κλπ.) (Κριτίας, 111 Δ). Νά λοιπόν που και στην Αρχαιότητα είχαν προκύψει, σε τοπική έστω κλίμακα, περιβαλλοντικές βλάβες- οι οποίες όμως είχαν συνειδητοποιηθεί.

Ο αμητός αυτής της σύντομης αναδίφησης στα περιβαλλοντικά των πλατωνικών διαλόγων μπορεί τώρα να συνοψισθεί: α) Υποδεικνύεται μια λειτουργική προτεραιότητα του Όλου εν σχέσει με το Μέρος (συνοχή, τάξις, φιλότης). β) Δεν υπάρχει διαφορά ουσίας ανάμεσα στις τρεις κατηγορίες των εμβίων όντων (άνθρωποι, ζώα, φυτά). Και γ) αναγνωρίζονται φυσικοί μηχανισμοί έκπτωσης του περιβάλλοντος σε τοπικά συστήματα.

Είδες ο Πλάτων;

erevoktonos.gr